

อุทยานลุ่มน้ำภูมี

ฉบับที่ ๑ พุทธศักราช ๒๕๕๔

ใช้ในพื้นที่ลุ่มน้ำภูมี ซึ่งอยู่ในเขตอำเภอรัตนภูมิ อำเภอกวนเนียง
อำเภอบางกล่ำบางส่วน อำเภอหาดใหญ่บางส่วน

ธรรมนูญลุ่มน้ำภูมิ

การพิทักษ์ฐานทรัพยากร...เป็นหนึ่งในแนวทางที่ทำให้เกิด “สงขลาพอเพียง”

ย้อนหลังไปเมื่อเกือบปีที่ผ่านมา เครือข่ายอนุรักษ์และพัฒนาลุ่มน้ำรัตภูมิ ได้เริ่มต้นชักชวนกันทำกติกาหรือธรรมนูญของลุ่มน้ำ จัดทำขึ้นภายใต้ “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐” มาตรา ๖๖ และ ๖๗ ว่าด้วยสิทธิชุมชน และโดย “พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๕๐” มาตรา ๔๖ และมาตรา ๔๗ ว่าด้วยการจัดทำธรรมนูญว่าด้วยระบบสุขภาพแห่งชาติ เพื่อเป็นกรอบและแนวทางกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ และการดำเนินงานด้านสุขภาพของประเทศ

ทั้งนี้ ภาคีเครือข่ายระดับพื้นที่สามารถจัดทำธรรมนูญว่าด้วยระบบสุขภาพเฉพาะพื้นที่ของตน โดยต้องไม่ขัดหรือแย้งกับธรรมนูญว่าด้วยระบบสุขภาพแห่งชาติ

ลุ่มน้ำภูมิ มีคลองสายหลัก คือ คลองรัตภูมิหรือคลองภูมิ มีลำน้ำสาขา ๓๕ สาย ลุ่มน้ำภูมิเป็น ๑ ใน ๑๐ ของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ผ่านพื้นที่ ๔ อำเภอ ได้แก่ รัตภูมิ ควนเนียง บางกล่ำ และหาดใหญ่บางส่วน แล้วไหลลงสู่ทะเลสาบสงขลา

ลุ่มน้ำภูมิ มีคลองสาขาที่สำคัญ ได้แก่ คลองภูมิ คลองลำชัน คลองลำม้า คลองกรวยใหญ่ คลองยางแดง คลองรังแร้ง คลองหินดำ คลองเขาร้อน และคลองแพรกสุวรรณ มีความสำคัญต่อระบบนิเวศและการก่อกองชุมชน เพราะเป็นลุ่มน้ำที่เป็นรอยต่อของพื้นที่ ๓ จังหวัด ได้แก่ จังหวัดสงขลา คืออำเภอรัตภูมิและควนเนียง จังหวัดพัทลุง คือพื้นที่ติดกับคลองพรุพ้อ อำเภอป่าบอน และจังหวัดสตูล คือพื้นที่ติดกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าโตนาเงาะและป่าเขาค้อม เขาแดง เขาใหญ่ ในอำเภอควนกาหลง

ในอดีตลุ่มน้ำภูมิ มีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ แต่ปัจจุบันเริ่มประสบความเลื่อมโทรม จึงได้เกิดการรวมตัวของคนในพื้นที่ลุ่มน้ำ และเริ่มทำ “ธรรมนูญลุ่มน้ำภูมิ” เพื่อใช้เป็นกติกา ข้อตกลง สัญญา ระเบียบ หรือข้อปฏิบัติ ให้ชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำได้ใช้ในการจัดสรรทรัพยากรอย่างเป็นธรรม มีความสมดุลกันระหว่างการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง บนหลักศาสนา วิถีชีวิต ภูมิปัญญา ขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรม ของคนในพื้นที่ลุ่มน้ำ

ทั้งนี้ได้มีการนำร่างธรรมนูญไปรับฟังความเห็นในพื้นที่ต่างๆ เปิดรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนตลอดลุ่มน้ำนับ ๑๐ เวที

มีข้อตกลงที่น่าสนใจ เช่น ให้มีวันลุ่มน้ำ คือวันที่ ๑๓ มิถุนายนของทุกปี เพื่อปลูกต้นไม้ร่วมกัน ชุมชนมีการปลูกต้นไม้ประจำชีวิตในวันสำคัญตามประเพณี ส่งเสริมพันธุกรรมท้องถิ่น เช่น ควายเผือก ไก่เถื่อน ข้าวหมกมุสั้ง

มีการยกย่อง “คนดีศรีภูมิ” มีการจัดสมัชชาลุ่มน้ำเสนอแนะเชิงนโยบาย

นับเป็นธรรมนูญระดับลุ่มน้ำแห่งแรกของประเทศไทย.

• ชาศริต โภชะเรือง •

คำนิยามศัพท์

ในธรรมนูญลุ่มน้ำภูมิจังหวัด

อัตลักษณ์	หมายถึง ความเป็นตัวตนเฉพาะถิ่นของคนลุ่มน้ำ เช่น นิสัย สำเนียงพูด การใช้ชีวิต การแต่งกาย เป็นต้น
ภูมิปัญญาท้องถิ่น	หมายถึง การคิดค้น การกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่เหมาะสมกับพื้นที่ ท้องถิ่น หมายถึง องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น เช่น อบต. อบจ. เทศบาล บุคคลในท้องถิ่น ได้แก่ สมาชิก อบต. สมาชิก อบจ. สมาชิกเทศบาล
ท้องที่ภาครัฐ	หมายถึง เขตพื้นที่การปกครองบุคคลในท้องที่ ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หมายถึง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากร สิ่งแวดล้อม
วิถีชีวิต	หมายถึง ความเป็นอยู่โดยปกติสุข กระทำมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน
ศาสนา	หมายถึง ความเชื่อที่คนนับถือทางจิตใจ รวมถึงความเชื่อ
องค์กรชุมชน	หมายถึง หน่วยงาน กลุ่ม อาสาสมัคร ซึ่งก่อตั้งขึ้นเพื่อดูแลพื้นที่ลุ่มน้ำ หมายถึง แหล่งที่ผู้คนอาศัยอยู่หนาแน่น ซึ่งอาจได้รับประโยชน์หรือผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมจากลุ่มน้ำ
สิ่งแวดล้อม	หมายถึง เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และที่มนุษย์สร้างขึ้นในพื้นที่ตลอดลุ่มน้ำ
ทรัพยากรพื้นที่ลุ่มน้ำ	หมายถึง สิ่งที่มีค่าที่มีอยู่ตามธรรมชาติโดยรอบพื้นที่ลุ่มน้ำ หมายถึง บริเวณโดยรอบพื้นที่ลุ่มน้ำตลอดทั้งต้นน้ำ กลางน้ำ ปลายน้ำ รวมถึงคลองสาขาของคลองภูมิ
คลอง	หมายถึง คลองภูมิและคลองสาขาที่มีน้ำไหลลงสู่คลองภูมิ หรือไหลไปจากคลองภูมิทั้งตามธรรมชาติและโดยระบบ
ป่า	หมายถึง พื้นที่ที่เป็นป่าทุกชนิดที่อยู่รอบพื้นที่ลุ่มน้ำ เช่น ป่าพรุ ป่าต้นน้ำ ป่าชายเลน ป่าชุมชน ป่าริมทาง ป่าสาธารณะ เป็นต้น
พัฒนาการอนุรักษ์	หมายถึง การทำให้ดีขึ้นแต่ต้องไม่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม
การฟื้นฟู	หมายถึง การดูแลรักษาให้คงสภาพเดิมไว้ หมายถึง การปรับปรุงให้มีสภาพตามที่ควรจะเป็น และสอดคล้องกับสภาพพื้นที่เดิม
สุขภาวะที่ดี	หมายถึง การมีความสุขด้วยทางใจ ทางจิต ทางปัญญา ทางสังคม

ที่มาของธรรมนูญลุ่มน้ำภูมิจิตร

“ธรรมนูญลุ่มน้ำภูมิจิตร” ฉบับนี้จัดทำขึ้นภายใต้ “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐” มาตรา ๖๖ และ ๖๗ ด้วยสิทธิชุมชน และโดย “พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๕๐” มาตรา ๒๕(๑) ได้กำหนดให้คณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (คสช.) ที่มีนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน ต้องจัดทำธรรมนูญว่าด้วยระบบสุขภาพแห่งชาติ เพื่อเป็นกรอบและแนวทางกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ และการดำเนินงานด้านสุขภาพของประเทศ ที่ครอบคลุมองค์ประกอบในเรื่องของสุขภาพทั้งระบบ จึงเกิดการจัดทำ “ธรรมนูญว่าด้วยระบบสุขภาพแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๕๒”

“ระบบสุขภาพ” ครอบคลุมไปกว้างกว่าเรื่องการเจ็บป่วย แต่จะครอบคลุมทั้งมิติทางจิต มิติทางปัญญา และมิติทางสังคม ตามนัยของกฎหมายด้วย ประเทศไทยนับเป็นประเทศแรกที่มีการจัดทำธรรมนูญระบบสุขภาพ ภายใต้บทบัญญัติของพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๕๐

ลุ่มน้ำภูมิจิตร มีคลองสายหลัก คือ คลองรัตนภูมิหรือคลองภูมิ มีลำน้ำสาขา ๓๕ สาย ลุ่มน้ำภูมิจิตร เป็น ๑ ใน ๑๐ ของลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา มีแหล่งกำเนิดจากเทือกเขาบรรทัด แล้วไหลขึ้นไปทางเหนือ ซึ่งไหลผ่านพื้นที่ ๔ อำเภอ คือ ผ่านเขตอำเภอรัตนภูมิ อำเภอกวนเนียง อำเภอบางกล่ำ อำเภอหาดใหญ่บางส่วน และไหลลงสู่ทะเลสาบสงขลาที่ตำบลปากบาง อำเภอกวนเนียง มีระยะทางตลอดพื้นที่ลุ่มน้ำความยาว ๖๓ กิโลเมตร มีพื้นที่ลุ่มน้ำครอบคลุม ๔๒๐ ตารางกิโลเมตร

ลุ่มน้ำภูมิจิตร มีคลองสาขาที่สำคัญได้แก่ คลองภูมิ คลองลำชัน คลองลำม้า คลองกรวยใหญ่ คลองยางแดง คลองรังแร้ง คลองหินดำ คลองเขาร้อน และคลองแพรกสุวรรณ มีความสำคัญต่อระบบนิเวศน์และการก่อตั้งชุมชนสูง เพราะเป็นลุ่มน้ำที่เป็นรอยต่อของพื้นที่ ๓ จังหวัด ได้แก่ จังหวัด

สงขลา คือ อำเภอรัตภูมิและอำเภอควนเนียง จังหวัดพัทลุง คือ พื้นที่ติดกับคลองพรุพ้อ อำเภอ ป่าบอน และจังหวัดสตูล คือ พื้นที่ติดกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าโตนงาช้าง และป่าเขาค้อม เขาแดง เขาใหญ่ ในอำเภอควนกาหลง

ในอดีตลุ่มน้ำภูมิจึงมีความสำคัญต่อระบบนิเวศและการก่อตั้งชุมชน เนื่องจากเป็นพื้นที่ ลุ่มน้ำที่มีทรัพยากรสมบูรณ์ในทุกด้าน แต่ในปัจจุบันพฤติกรรมของคนในพื้นที่ลุ่มน้ำเปลี่ยนไป ทำให้ มีการใช้ทรัพยากรอย่างไม่คุ้มค่าและไม่เกิดประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่ จึงทำให้ทรัพยากรค่อยๆ เสื่อม และหดหายไป จึงได้เกิดการรวมตัวของคนในพื้นที่ลุ่มน้ำขึ้นเป็น “เครือข่ายอนุรักษ์และพัฒนาลุ่มน้ำ ภูมิจึง” ในปี พ.ศ.๒๕๔๗ และต่อมามีแนวคิดที่จะจัดทำ “ธรรมนูญลุ่มน้ำภูมิจึง” ขึ้น เพื่อใช้เป็นกติกา ข้อตกลง สัญญา ระเบียบหรือข้อปฏิบัติ ให้ชุมชนในพื้นที่ลุ่มน้ำได้ใช้ในการจัดสรรทรัพยากรอย่าง เป็นธรรม มีความสมดุลกันระหว่างการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง บนหลักศาสนา วิถีชีวิต ภูมิปัญญา ขนบธรรมเนียม ประเพณีวัฒนธรรมของคนในพื้นที่ลุ่มน้ำ และดูแลรักษาร่วมกัน เพื่อนำ ไปสู่สภาวะที่ดีของคนในชุมชน ให้มีการพึ่งตนเองสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อสร้าง จิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากร สร้างความตระหนักร่วมกัน หลอมรวมดวงใจของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และนำไปสู่การพัฒนากระบวนการเมืองการปกครองของชุมชน ในการดูแลทรัพยากรในพื้นที่ลุ่มน้ำภูมิจึง ร่วมกัน

กระบวนการได้มาซึ่งร่างธรรมนูญลุ่มน้ำภูมิจึง โดยมีตัวแทนในทุกภาคส่วน ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย กับทรัพยากรในพื้นที่ลุ่มน้ำภูมิจึง ไม่ว่าจะเป็นตัวแทนจากชุมชน ประชาชน โรงเรียน/มหาวิทยาลัย วัด มัสยิด กลุ่ม องค์กร สภาองค์กรชุมชน เครือข่ายชุมชน ท้องถิ่น ท้องที่ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงภาคีเครือข่ายต่างๆ ได้ช่วยกันระดมความคิดยกร่างธรรมนูญลุ่มน้ำภูมิจึงขึ้น

จากนั้นได้นำร่างธรรมนูญลุ่มน้ำภูมิจึง ไปทำการประชาพิจารณ์ในพื้นที่ต่างๆ โดยจัดเวทีเพื่อนำ เสนอร่างธรรมนูญลุ่มน้ำภูมิจึง และเปิดรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนและทุกภาคส่วนในพื้นที่ตลอด ลุ่มน้ำรวม ๑๐ เวที มีผู้เข้าร่วมประมาณ ๘๕๐ คน

จากนั้นได้มีการทำการประชาพิจารณ์เวทีใหญ่อีก ๑ ครั้ง เพื่อนำเสนอร่างธรรมนูญลุ่มน้ำภูมิจึง ที่ได้ผ่านการปรับแก้แล้วต่อที่สาธารณะ เพื่อลงฉันทามติในการรับร่างธรรมนูญลุ่มน้ำภูมิจึงและการ ประกาศใช้

โดยสรุป การจัดทำธรรมนูญลุ่มน้ำภูมิจึง ดำเนินการโดยเครือข่ายอนุรักษ์และพัฒนาลุ่มน้ำภูมิจึง โดยความสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.) สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) เครือข่ายสภาองค์กรชุมชน

“ธรรมนูญลุ่มน้ำภูมิจึง” ฉบับนี้ เป็นธรรมนูญฉบับแรกในประเทศไทยที่ได้จัดทำขึ้นเพื่อการ จัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ในพื้นที่ลุ่มน้ำ

หมวดที่ ๑

ปรัชญาแนวคิดของธรรมนูญลุ่มน้ำกุ่ม

ข้อที่ ๑ ธรรมนูญลุ่มน้ำกุ่มจัดทำขึ้นเพื่อ

- (๑) เป็นกติกาหรือข้อตกลง(พาทักต์) ชุมชนใช้ร่วมกันในพื้นที่ลุ่มน้ำ
- (๒) เพื่อนำไปสู่สู่สภาวะที่ดีของชุมชนคนลุ่มน้ำ ที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยขั้นพื้นฐานของมนุษย์ มีการจัดสรรทรัพยากรอย่างเป็นธรรม มีความสมดุลระหว่างการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง บนฐานหลักศาสนา วิถี ภูมิปัญญา ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมของคนลุ่มน้ำ และมีการพึ่งตนเองสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง
- (๓) เพื่อการสร้างจิตสำนึกอนุรักษ์ การจัดการทรัพยากรลุ่มน้ำกุ่ม สร้างความตระหนักร่วมกัน หลอมรวมดวงใจของผู้ที่เกี่ยวข้อง ให้ทุกคนมีคุณธรรมจริยธรรม รวมถึงการเสียสละ เพื่อส่วนรวมในการร่วมกันจัดการทรัพยากรในพื้นที่ลุ่มน้ำกุ่ม
- (๔) เพื่อนำไปสู่การพัฒนากระบวนการเมืองภาคพลเมืองของชุมชนในการจัดการดูแลทรัพยากร ลุ่มน้ำกุ่มร่วมกันในอนาคต

หมวดที่ ๒

ฐานทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ข้อที่ ๒ ด้านการอนุรักษ์

- (๑) ให้มีองค์กรระดับลุ่มน้ำ ดูแลฐานทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- (๒) ให้มีอาสาสมัครระดับลุ่มน้ำ อยู่ใน การดูแลขององค์กร ทำหน้าที่พิทักษ์โดยเฉพาะ ป่าต้นน้ำ ป่าริมคลอง ป่าริมถนน ป่าสาธารณะ
- (๓) ให้มีการสนับสนุนและส่งเสริมให้ชุมชนจัดทำเขตอภัยทาน
- (๔) ให้ชุมชนและท้องถิ่นมีการส่งเสริมปลูกพืช-ต้นไม้ เพื่อเพิ่มพื้นที่ป่าตลอดลุ่มน้ำให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่และภูมินิเวศน์ โดยกำหนดให้มีวันลุ่มน้ำในวันที่ ๑๑ มิถุนายน ของทุกปี ปลูกต้นไม้ร่วมกัน ให้ชุมชนและท้องถิ่นมีการปลูกต้นไม้ประจำชีวิตในวันสำคัญตามประเพณีหรือตามชุมชน ท้องถิ่น กำหนด
- (๕) ให้ชุมชน บ้าน วัด/มัสยิด/โบสถ์ โรงเรียน มีการจัดตั้งเขตอนุรักษ์และเพาะพันธุ์ไม้ ประจำท้องถิ่น พันธุ์ไม้หายาก

- (๖) ให้มีการระบุแนวเขตพื้นที่ซับน้ำ ทางน้ำ เพื่อไม่ให้เกิดการทำลายพื้นที่ซับน้ำ หรือถมที่ขวางทางน้ำ รวมถึงการขุดลอกโดยใช้เครื่องจักรที่ไม่ทำลายพันธุกรรมริมน้ำ
- (๗) ให้มีการกำหนดพื้นที่ใช้ประโยชน์ริมสองฝั่งคลอง ตามกฎหมายที่สาธารณะเพื่อการใช้ประโยชน์สาธารณะ
- (๘) ให้มีการกำหนดพื้นที่อนุรักษ์หรือรักษาที่ดิน เพื่อความมั่นคงด้านอาหาร เพื่อรักษาฐานทรัพยากร
- (๙) ให้มีการส่งเสริมครอบครัว ให้มีแปลงต้นแบบในการอนุรักษ์พันธุกรรมท้องถิ่น
- (๑๐) ให้สถานศึกษา มีการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมพันธุกรรมท้องถิ่น (ควายเผือก ไก่เถื่อน ไก่บ้าน วัวพื้นบ้าน หมูซึ้พำร่า ข้าวยาโทร/หมูกมูสัง กัญญาไม้รองเท้านารี สีม่วงสงขลา ผักพื้นบ้าน สมุนไพร ฯลฯ)
- (๑๑) ให้มีการรวบรวมพันธุกรรมพืช สัตว์ ตลอดจนจุลินทรีย์ อินทรีย์สาร และอนินทรีย์ประจำถิ่น แล้วจัดสิทธิบัตรชุมชน
- (๑๒) ห้ามมีการเปลี่ยนแปลงสภาพที่ดิน ในบริเวณพื้นที่ลาดชันและภูเขา รวมไปถึงการบุกรุกพื้นที่ป่า
- (๑๓) การทำบ่อทราย ระเบิดหิน การขุดหน้าดิน การสร้างอ่างเก็บน้ำ การทำเกษตรเชิงเดี่ยว และโครงการที่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ของกลุ่มน้ำ ให้ปฏิบัติตามกฎหมายอย่างเคร่งครัด

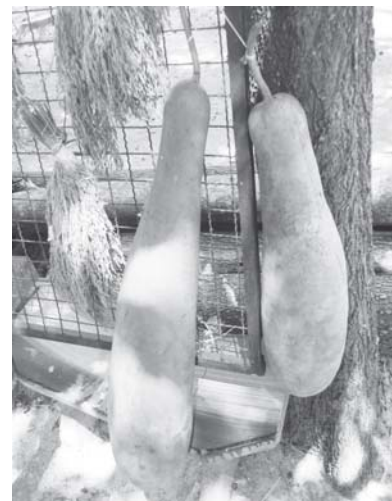
ข้อที่ ๓ ด้านการฟื้นฟู

- (๑) ให้มีการสนับสนุนและส่งเสริมให้ชุมชนมีการปลูกป่าเพิ่มในรูปแบบต่างๆ ที่เหมาะสม เช่น ป่าครอบครัว ปลูกพืชร่วมยาง และฟื้นฟูป่าชายคลองที่เป็นพื้นที่สาธารณะด้วยการปลูกหญ้าแฝก หรือพันธุ์ไม้อื่นตามสภาพพื้นที่
- (๒) ให้ชุมชนและท้องถิ่น ได้มีการปลูกพืชไม้พื้นบ้านในพื้นที่เสื่อมโทรมหรือถูกทำลายตามความเหมาะสมตามสภาพพื้นที่
- (๓) ให้มีการส่งเสริมพื้นที่การทำเกษตร เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร เป็นพื้นที่เกษตรอินทรีย์แทนเกษตรเคมี
- (๔) ให้มีการฟื้นฟูลุ่มน้ำหลัก ลุ่มน้ำสาขา และลุ่มน้ำข้างเคียงที่มีความเสื่อมโทรม เพื่อให้กลับมาใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน
- (๕) ให้มีการฟื้นฟูรักษา ใช้ประโยชน์น้ำผิวดิน หรือสายน้ำเดิมให้มีปริมาณเพียงพอต่อการใช้ประโยชน์

ข้อที่ ๔ ด้านการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

- (๑) ให้องค์กรชุมชนและภาครัฐ กำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินตามมาตรการผังเมืองร่วมอนุรักษ์ และฟื้นฟูทรัพยากรอย่างต่อเนื่อง และมีการจัดทำแผนที่ลุ่มน้ำแสดงเขตอนุรักษ์ พื้นที่ และพัฒนาอย่างชัดเจน
- (๒) ให้มีการบริหารจัดการน้ำที่ดี อย่างเป็นธรรมทั่วถึง และยั่งยืน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน
- (๓) ให้มีการส่งเสริมการใช้ภูมิปัญญาและเทคโนโลยีชีวภาพ ด้านพลังงานทดแทน การผลิต การเลี้ยงสัตว์ และสิ่งแวดล้อมในครัวเรือน
- (๔) ให้ชุมชนร่วมกับสถานศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบ มีการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น โดยการเข้าไปเพื่อการเรียนรู้ การใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์
- (๕) ให้ชุมชนและท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการกำหนดชนิดพันธุ์ไม้ที่เหมาะสมกับพื้นที่ รวมไปถึงการเพาะพันธุ์ไม้ และมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลและดูแลรักษาในโครงการปลูกป่าของหน่วยงานต่างๆ อย่างต่อเนื่อง
- (๖) ให้มีคณะทำงานศึกษาและรวบรวมข้อมูล เพื่อใช้ในการตัดสินใจและการพัฒนาที่สอดคล้องกับพื้นที่
- (๗) ให้มีการสร้างระบบเตือนภัยและเฝ้าระวังผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงทางสภาพอากาศ และนโยบายการพัฒนา โดยใช้ด้านภูมิปัญญาและด้านเทคโนโลยี
- (๘) ให้มีแปลงเพาะพันธุ์พืชพื้นบ้านของกลุ่มน้ำ นำมาสู่การศึกษาและจดสิทธิบัตรชุมชน
- (๙) ให้ชุมชนและท้องถิ่น อาจะร่วมกันซื้อที่ดินเอกชนที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ จัดทำโฉนดชุมชนเพื่อนำมาส่งเสริมอาชีพ สร้างรายได้
- (๑๐) ให้ท้องถิ่น มีสวัสดิการให้กับกลุ่ม/ชมรม/องค์กรที่มีการดูแลพื้นที่ป่าอย่างยั่งยืน
- (๑๑) ห้ามนำพืชและสัตว์ตัดต่อพันธุกรรม (GMO) เข้ามาใช้ประโยชน์ในพื้นที่ลุ่มน้ำ

ข้อที่ ๕ แนวทางการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในพื้นที่

- (๑) กรณีการใช้พื้นที่ป่า ที่มีปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐกับชุมชน ในการใช้ประโยชน์จากที่ดินป่าสงวน ให้มีการเดินสำรวจป่าโดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกับชุมชน ใช้ฐานข้อมูลทางภูมิศาสตร์ (GIS) มีอาสาสมัครการเฝ้าระวังดูแลป่าร่วมกับชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- (๒) กรณีตัวอย่างการทำกิจการบ่อทราย ให้องค์กรกลุ่มน้ำร่วมกับตัวแทนชุมชน สภาองค์กรชุมชน ท้องถิ่น ท้องที่ จัดการประชุมร่วมกับผู้ประกอบการ จัดทำข้อตกลงและออกข้อบัญญัติการทำกิจการบ่อทรายเพิ่มเติม รวมไปถึงการห้ามขยายพื้นที่ลงไปในพื้นที่แม่น้ำลำคลอง โดยให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการเฝ้าระวัง ควบคุมดูแลให้ทำตามกฎหมายอย่างจริงจัง
- (๓) กรณีตัวอย่างเขาควหา ให้คืนเขาควหาแก่ลัทธิธรรมชาติ โดยต้องมีการฟื้นฟู ชดเชยและเยียวยาให้ผู้ได้รับผลกระทบ โดยผู้ประกอบการหรือผู้รับช่วงสัมปทาน และจัดให้มีการติดตาม รวมถึงรายงานผลต่อสาธารณะอย่างต่อเนื่อง
- (๔) ในประเด็นปัญหาอื่นๆ ที่มีความขัดแย้งระหว่างรัฐ เอกชนและชุมชน ให้มีการแต่งตั้งคณะทำงานโดยรัฐร่วมกับตัวแทนองค์กรกลุ่มน้ำ ภาคประชาชนและสภาองค์กรชุมชน ดำเนินการแก้ไขปัญหา ชดเชยและเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบ และมีกระบวนการติดตามอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดแนวทางและรูปธรรมในการแก้ไขปัญหาที่ชัดเจน

ข้อที่ ๖ การจัดการมลพิษ

- (๑) กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นออกข้อบัญญัติร่วมกับเอกชน ชุมชนและทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ต้องดำเนินการจัดการมลพิษที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะการบำบัดน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม ก่อนปล่อยน้ำเสียสู่แหล่งน้ำ หรือให้มีระบบบำบัดน้ำเสียครัวเรือน
- (๒) ให้สภาประชาคมกลุ่มน้ำภูมิจัดตั้งกลไกการเจรจา เพื่อการฟื้นฟูสายน้ำจัดการน้ำเสียร่วมกันระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โรงงาน โรงเรียน ท้องที่ ท้องถิ่น และชุมชนทั้งกลุ่มน้ำ
- (๓) ให้สถานศึกษามีการส่งเสริมการทำกิจกรรมร่วมกันของเยาวชน ชุมชน ท้องถิ่น ท้องที่ และผู้ประกอบการ ในการดูแลลำคลองอย่างน้อยปีละ ๑ ครั้ง
- (๔) ให้มีการจัดการขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลตั้งแต่ต้นทางแหล่งกำเนิด ในเขตหมู่บ้าน ชุมชน (บ้านจัดสรร) แบบครบวงจร
- (๕) ให้ชุมชนร่วมกับท้องถิ่นส่งเสริมให้มีพื้นที่และสถานที่ต้นแบบในการจัดการสิ่งแวดล้อมครบวงจร เช่น หน่วยงาน ครอบครัวยุคใหม่ ชุมชน วัด/มัสยิด โรงเรียน ตลาดนัด โดยเฉพาะให้มีการลด-ละ-เลิก การใช้ถุงพลาสติก โฟม ส่งเสริมการใช้วัสดุธรรมชาติ แทน โดยใช้มาตรการการสร้างแรงจูงใจ
- (๖) ให้หน่วยงานร่วมกับชุมชนตรวจสอบ เสนอแนะ โรงงานอุตสาหกรรม ฟาร์มสัตว์ ฟาร์มเกษตร หลุมขยะ หรือสถานบันเทิง ที่มีกิจกรรมสร้างมลพิษ

หมวดที่ ๓

การศึกษาและพัฒนาคนในลุ่มน้ำ

ข้อที่ ๗ พื้นที่การเมืองภาคพลเมือง

- (๑) ให้มีโรงเรียนสิทธิชุมชนลุ่มน้ำภูมิ เพื่อส่งเสริมกระบวนการการเมืองภาคพลเมือง โดยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ ส่งเสริมการใช้สิทธิของพลเมืองในการกำกับการเมืองระบบตัวแทน
- (๒) ให้ท้องถิ่นและหน่วยงานราชการ มีการประชาสัมพันธ์ข้อมูลของโครงการต่างๆ งบประมาณประจำปี และมีการรายงานผลการดำเนินงานต่อสาธารณะ
- (๓) ให้องค์กรลุ่มน้ำมีการพัฒนาศักยภาพและสร้างผู้นำในการดูแลลุ่มน้ำภูมิอย่างต่อเนื่อง
- (๔) ให้องค์กรลุ่มน้ำ มีการยกย่องเชิดชูเกียรติผู้นำ “คนดีศรีภูมิ” ประจำปี ที่มีผลงานเป็นที่ยอมรับ ทั้งที่มีชีวิตอยู่และเสียชีวิตไปแล้ว เพื่อเป็นแบบอย่างให้ผู้นำรุ่นต่อไป
- (๕) ให้มีตัวแทนภาคประชาชน ร่วมตรวจสอบและประเมินผลการดำเนินงานในโครงการพัฒนาต่างๆ ในพื้นที่ลุ่มน้ำอย่างจริงจัง
- (๖) ให้หน่วยงานรัฐ ท้องถิ่น และชุมชน มีการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ ด้วยการจัดสมัชชาลุ่มน้ำ สนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดการเมืองภาคพลเมืองขึ้นในพื้นที่ อย่างน้อยปีละ ๑ ครั้ง นำผลการดำเนินงานมารายงานต่อสาธารณะ และกำหนดวาระร่วมของลุ่มน้ำภูมิ

ข้อที่ ๘ อัตลักษณ์ของพื้นที่และคนในพื้นที่ลุ่มน้ำ

- (๑) รัฐและชุมชน ต้องส่งเสริมให้อัตลักษณ์ที่ประกอบด้วยความมีน้ำใจ การแบ่งปัน แลกเปลี่ยน วิถีชีวิตที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมประเพณีและศาสนา
- (๒) อัตลักษณ์ของความเป็นพื้นที่และคนลุ่มน้ำภูมิต้องได้รับการสืบทอดด้านประวัติศาสตร์ ประเพณี วัฒนธรรม และมีกระบวนการศึกษาทั้งในและนอกระบบ

ข้อที่ ๙ การสร้างความรู้อย่างต่อเนื่อง (ทั้งในและนอกระบบ)

- (๑) หน่วยงานรัฐและชุมชน ต้องสนับสนุนและส่งเสริมกระบวนการสร้างการเรียนรู้ ตลอดชีวิตอย่างต่อเนื่องของคนในชุมชน
- (๒) สร้างกระบวนการเรียนรู้ ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน ประวัติศาสตร์ ประเพณี วัฒนธรรมและภูมิปัญญาของคนในพื้นที่ลุ่มน้ำภูมิ

ข้อที่ ๑๐ การสร้างเครือข่าย

- (๑) หน่วยงานรัฐและชุมชน ต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการสร้างความเป็นเครือข่าย ของชุมชน เพื่อสร้างและค้ำจุนประเพณีในการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับชุมชน
- (๒) มีการขยายเครือข่ายให้กว้างขวาง สร้างจิตสำนึกและดำเนินการใช้ทางเลือกบูรณาการ ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง
- (๓) มีการเชื่อมโยงองค์กร เครือข่ายภาคี ที่มีเป้าหมายในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

หมวดที่ ๔

สิทธิชุมชนและการอยู่ร่วมกันของคนในลุ่มน้ำ

ข้อที่ ๑๑ สิทธิชุมชนและการมีส่วนร่วม

- (๑) จัดให้มีสภาประชาคมลุ่มน้ำภูมิ ประกอบด้วยสมาชิกที่มาจากตัวแทนประชาชน กลุ่ม องค์กร สภาองค์กรชุมชน เครือข่ายชุมชน ท้องถิ่น ท้องที่ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- (๒) กรณีมีโครงการหรือกิจกรรมขนาดใหญ่ ที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต ระบบนิเวศน์ ประเพณี วัฒนธรรมของคนในลุ่มน้ำ สภาประชาคมลุ่มน้ำภูมิจะต้องมีส่วนร่วมในการศึกษาผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อม(EIA) ผลกระทบด้านสุขภาพ(HIA) ผลกระทบทางด้านสังคม(SIA) และต้องได้รับความเห็นชอบจากสภาประชาคมลุ่มน้ำภูมิ
- (๓) ให้มีเครือข่ายการเมืองภาคพลเมืองลุ่มน้ำรัตภูมิ

หมวดที่ ๕

ลักษณะทางสังคมและวิถีชีวิตของคนในลุ่มน้ำ

ข้อที่ ๑๒ ประเพณีวัฒนธรรม

หน่วยงานรัฐและชุมชนต้องสนับสนุน ส่งเสริมการฟื้นฟูประเพณี วัฒนธรรม ที่สอดคล้อง และเหมาะสมกับคนในพื้นที่ลุ่มน้ำกุ่ม

ข้อที่ ๑๓ วิถีชีวิต

หน่วยงานรัฐและชุมชนต้องสนับสนุน ส่งเสริมการดำเนินชีวิตที่เหมาะสมสอดคล้องกับ ภูมิเวศน์ในพื้นที่ลุ่มน้ำกุ่ม โดยให้ความสำคัญกับวิถีชีวิตที่เรียบง่ายสอดคล้องกับหลักศาสนา การดำเนินโครงการใดๆ ที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตชุมชน รัฐต้องมีการทบทวนและสร้างการมีส่วนร่วม ให้ชุมชนได้ตัดสินใจ

ข้อที่ ๑๔ ภูมิปัญญา

หน่วยงานภาครัฐ ท้องถิ่นและชุมชน ต้องร่วมมือกันสนับสนุน ส่งเสริมการจดทะเบียน ภูมิปัญญาและการใช้ภูมิปัญญาของชุมชน รวมถึงกระบวนการถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นหลังอย่างเป็น รูปธรรมและต่อเนื่อง

ข้อที่ ๑๕ ศาสนา

หน่วยงานภาครัฐ ท้องถิ่น ท้องที่และชุมชน ต้องสนับสนุน ส่งเสริมวิถีชีวิตที่สอดคล้อง กับมิติศาสนา ส่งเสริมการสร้างวัฒนธรรมการช่วยเหลือกันระหว่างศาสนาต่างๆที่มีในพื้นที่ลุ่มน้ำ

ข้อที่ ๑๖ การประกอบอาชีพ

- (๑) ยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียง เน้นการพึ่งตนเอง
- (๒) ไม่สนับสนุนโครงการของรัฐหรือเอกชน ต่างชาติ ที่ทำลายชุมชน ระบบนิเวศน์ ประเพณี วัฒนธรรม และความมั่นคงทางด้านอาหาร และอาชีพ
- (๓) ส่งเสริมการรวมกลุ่ม การพึ่งตนเองด้วยวิธีการและหลักการ สหกรณ์ สนับสนุน ส่งเสริมการประกอบอาชีพที่สอดคล้องกับ วิถีชีวิต สอดคล้องกับทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน
- (๔) ส่งเสริมและสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับอาชีพหลักของชุมชน ด้วยการ ปกป้องพื้นที่ทำนา ทำสวนยางพารา ไม้ผล ฯลฯ
- (๕) สร้างอาชีพเสริมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา พื้นฟูทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้กับคนในพื้นที่ลุ่มน้ำ เช่น การ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยว เชิงปัญญา ฯลฯ

หมวดที่ ๖

การบริหารจัดการธรรมนุญบนฐานการมีส่วนร่วม

ข้อ ๑๓ การบริหารจัดการบนฐานการมีส่วนร่วม

โดยมีรูปแบบที่เหมาะสมกับคนในพื้นที่ลุ่มน้ำ

- (๑) ให้มีการจัดตั้งกองทุนเพื่อลุ่มน้ำภูมิ เป็นกองทุนกลางเพื่อการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำภูมิ และรวมไปถึงการขับเคลื่อนธรรมนุญลุ่มน้ำภูมิ
- (๒) ให้มีการจัดตั้งกองทุนลูก เช่น กองทุนเยียวยาเพื่อแก้ปัญหาภัยพิบัติ กองทุนสัตว์น้ำ/สัตว์ป่า กองทุนอนุรักษ์และส่งเสริมการกระจายพันธุ์กรรมท้องถิ่น ฯลฯ
- (๓) ระดมทุนด้วยการพึ่งตนเอง เช่น จัดคอนเสิร์ตระดมทุน ทำบุญทอดผ้าป่า เลี้ยงน้ำชา ทำบุญน้ำหมัก จำหน่ายของที่ระลึก (เสื้อยืด CD ฯลฯ) หรือธุรกิจเพื่อสังคม รวมถึงกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อบต. แต่ละหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการระดมทุน
- (๔) ให้ อบต. และหน่วยงาน สนับสนุนงบประมาณในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
- (๕) ขอกการสนับสนุนการสมทบทุนหรือบริจาคจากกลุ่ม/องค์กรในพื้นที่ลุ่มน้ำ วัด/มัสยิด/โบสถ์ องค์กรเอกชนทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่ องค์กรนานาชาติ หน่วยงานของรัฐ โดยมีเงื่อนไขการใช้ประโยชน์ที่เห็นพ้องกันระหว่างผู้ให้และผู้รับ

ข้อ ๑๔ กลไกและองค์ประกอบระดับลุ่มน้ำ ในการบริหารจัดการ

กลไกหลักที่ใช้ในการบริหารจัดการธรรมนุญ ให้ใช้กลไกหลักในการขับเคลื่อนที่มีในชุมชนในรูปแบบต่างๆ ได้แก่

- (๑) จัดให้มีกลุ่ม/องค์กร/เครือข่ายฯ โดยมีเป้าหมายเดียวกันในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ลุ่มน้ำภูมิร่วมสนับสนุนการดำเนินงาน
- (๒) จัดให้มีกลุ่ม/องค์กร/เครือข่ายฯ มีหน้าที่ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูวิถีชีวิตวัฒนธรรม ประเพณีในพื้นที่ลุ่มน้ำ เป็นกลไกประสานและขับเคลื่อนธรรมนุญลุ่มน้ำภูมิ
- (๓) ส่งเสริมให้กลุ่ม/องค์กร/เครือข่ายฯ จัดตั้งเป็นองค์กรและเข้าร่วมกับสภาองค์กรชุมชนในเขตพื้นที่ที่เครือข่ายมีสิทธิ์
- (๔) จัดให้มีสภาประชาคมลุ่มน้ำภูมิเป็นองค์กรของลุ่มน้ำ มีหน้าที่นำปัญหาที่มีข้อขัดแย้งนำมาสู่การแก้ไข
- (๕) จัดตั้งสมาคมลุ่มน้ำภูมิในการจัดการดูแลและบริหารจัดการลุ่มน้ำภูมิ รวมไปถึงการบริหารจัดการกองทุน

บทเฉพาะกาล

บรรดาการใดๆ ที่ได้รับรองไว้ในธรรมนูญลุ่มน้ำกุ่มี ฉบับพุทธศักราช ๒๕๕๔ ว่าเป็นการชอบด้วยกฎหมาย ภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๖๖ และ ๖๗ ว่าด้วยสิทธิชุมชน และโดยพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๒๕(๑) และโดยธรรมนูญว่าด้วยระบบสุขภาพแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๕๒ รวมทั้งการกระทำที่เกี่ยวข้องกับกรณีดังกล่าว ไม่ว่าก่อนหรือหลังวันประกาศใช้ธรรมนูญลุ่มน้ำกุ่มี ให้ถือว่าการกระทำนั้นชอบด้วยธรรมนูญฉบับนี้

กำหนดให้คณะกรรมการเครือข่ายอนุรักษ์และพัฒนาลุ่มน้ำรัตนกุ่มี เป็นคณะกรรมการผู้ดำรงไว้ซึ่งธรรมนูญฉบับนี้โดยไม่มีวาระ

คณะกรรมการผู้ดำรงไว้ซึ่งธรรมนูญสามารถแต่งตั้งผู้ทรงคุณวุฒิได้ตามความเหมาะสม และสามารถออกข้อบัญญัติประกอบธรรมนูญฉบับนี้ได้ พร้อมสรรหาผู้ปฏิบัติตามข้อบัญญัติดังกล่าว

เนื้อหาในธรรมนูญลุ่มน้ำกุ่มีฉบับนี้สามารถขอแก้ไขเพิ่มเติมได้ โดยได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการผู้ดำรงไว้ซึ่งธรรมนูญไม่น้อยกว่าร้อยละ ๙๕ แต่ต้องไม่ขัดกับข้อบัญญัติเดิมที่มีอยู่ และกำหนดให้สามารถแก้ไขเพิ่มเติมได้หลังจากวันที่ประกาศใช้ไปแล้วไม่น้อยกว่า ๑๘๐ วัน

เหตุผลในการจัดทำธรรมนูญลุ่มน้ำกุ่มี เพื่อเป็นเครื่องมือในการวางกรอบระเบียบกติกาศักดิ์ของชุมชน ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและภาคีที่เกี่ยวข้อง สำหรับใช้เป็นมาตรการในการปฏิบัติเพื่อการอนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นกรอบและแนวทางในการกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ แผนพัฒนาและการดำเนินงานในด้านสุขภาพของท้องถิ่น ท้องที่และประเทศชาติ ที่ครอบคลุมองค์ประกอบในเรื่องของสุขภาพทั้งระบบ

อนาคตจะผลักดันให้มีการยกย่องธรรมนูญลุ่มน้ำกุ่มี เป็นพระราชบัญญัติลุ่มน้ำแห่งชาติ ที่สามารถนำไปใช้ได้กับพื้นที่ลุ่มน้ำทุกพื้นที่ในประเทศไทย โดยจะให้มีการประชาชนรักษาการในพระราชบัญญัตินี้ต่อไป

ดำเนินการโดย

เครือข่ายอนุรักษ์และพัฒนาลุ่มน้ำรัตนภูมิ

ศูนย์ประสานงาน : สำนักงานฝ่ายส่งน้ำที่ ๓ ชะมวง
ตำบลท่าชะมวง อำเภอรัตนภูมิ จังหวัดสงขลา

ผู้ประสานงาน : สมนึก หนูเงิน โทรศัพท ๐๘๕-๐๘๑๓๕๕๗
อกินันท์ ชนะคช โทรศัพท ๐๘๙-๘๖๖๑๙๑๕
ปราณี วุ่นฝ้าย โทรศัพท ๐๘๑-๖๙๐๐๔๘๓
ณัฐวรรณ อิศระทะ โทรศัพท ๐๘๑-๕๕๒๒๖๔๙